

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 75 (2024), 89-104.

Geliş/Received: 16.09.2024

Kabul/Accepted: 17.10.2024

DOI: 10.46955/ankuayd.1551337

(Araştırma Makalesi/Research Article)

ERKEN CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE ANTROPOLOJİ VE ÖJENİ*

ANTHROPOLOGY AND EUGENICS IN THE EARLY TURKEY'S REPUBLICAN ERA

HAKAN YAŞAR* - SÜLEYMAN SİNİN**

ÖZ

Öjeni, nüfusun beden ve zekâ bakımından sağlıklı unsurlarının yani makbul görülenlerin sayısını arttırırken güçsüz, sağlıksız ve engelli gibi istenmeyen insanların sayısını azaltmak anlamına gelmektedir. Antropoloji bilimine göre ise öjeni, her anlamda hastalıklardan arındırılmış ve sağaltılmış insan toplumu ya da ırkı yaratmayı amaçlayan pratik ve kavramsal yaklaşımların tümüne verilen isimdir. 20. yüzyılın başından II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar öjeni, birçok ülkede tartışıldı ve pozitif ve negatif yönleriyle farklı alanlarda uygulandı. Söz konusu dönemde öjenik politikaların tartışıldığı ve çeşitli sahalarda uygulamaya konulduğu ülkelerden biri de Türkiye'di. Öjeni düşüncesi II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren Türkiye'de aydınlar ve bilim insanları tarafından farklı boyutlarıyla yoğun olarak tartışılmaya başlandı. II. Meşrutiyet Dönemi'ne kıyasla Erken Cumhuriyet Dönemi'nde antropoloji çalışmalarının da bir öjeni pratiği olarak yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Türk Antropoloji Müessesesi bünyesinde yapılan kafatası ölçümleri, antropometrik anketler ve kan grubu incelemeleri dönemin birçok devletiyle kıyaslandığında çok daha geniş kapsamlı birer öjeni pratiği idi. Bu çalışmanın amacı da Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde antropoloji alanında uygulanan öjenik politikaların neler olduğunu ve hangi amaçlarla hayata geçirildiğini ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada antropoloji alanındaki söz konusu öjeni pratiklerinin negatif mi yoksa pozitif mi olduğu da sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antropoloji, Türkiye Cumhuriyeti, Öjeni, Irk, Etnisite.

ABSTRACT

Eugenics refers to the practice of increasing the number of desirable elements within a population, such as those deemed physically and intellectually healthy, while decreasing the number of undesired individuals, such as those who are weak, unhealthy, or disabled. According to the field of anthropology, eugenics encompasses all practical and conceptual approaches aimed at creating a society or race free from diseases and deficiencies in every sense. From the early 20th century until the end of World War II, eugenics was debated and applied in various forms across many countries, with both positive and negative aspects. Turkey was one of the countries where eugenic policies were discussed and implemented during this period. The concept of eugenics began to be intensely debated by intellectuals and scientists in Turkey starting from the Second Constitutional Era. Compared to the Second Constitutional Era, it is evident that eugenic practices were also carried out as part of anthropological research during the Early Republican Period. In this context, cranial measurements, anthropometric surveys, and blood group studies conducted under the Turkish Anthropology Institute represented a much more comprehensive practice of eugenics compared to many other states of the time. The aim of this study is to elucidate the eugenic policies implemented in the field of anthropology in Early Republican Turkey and to determine the purposes behind these policies. Additionally, the study examines whether these eugenic practices in the field of anthropology were perceived as negative or positive.

Keywords: Anthropology, Republic of Turkey, Eugenics, Race, Ethnicity

* Bu çalışma Doç. Dr. Hakan YAŞAR danışmanlığında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi Süleyman SİNİN tarafından hazırlanan *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Öjeni: Tartışmalar ve Pratikler (1908-1946)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat, hakan.yasar@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1183-1569.

** Arş. Gör. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat, suleyman.sinin@gop.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-7482-6951.

Extended Abstract

Eugenics refers to the practice of increasing the number of healthy individuals in a population-those deemed acceptable-while reducing the number of undesirable people, such as the weak, unhealthy, or disabled. According to anthropology, eugenics encompasses all practical and conceptual approaches aimed at creating a society or race free from diseases. From the early 20th century until the end of World War II, eugenics was widely debated and applied in various forms across many countries, including Turkey.

The concept of eugenics began to be intensely discussed by intellectuals and scientists in Turkey from the period of the Second Constitutional Era. During the Interwar Period, anthropological studies became a key tool in Turkey's quest for national identity, prominently featuring the notion of a "Turkish race" that largely aligned with the state's official ideology. Some intellectuals argued for the creation of a homogeneous Turkish race, while others believed such a race already existed. These anthropological studies aimed to reveal the characteristics that made the Turkish race strong and resilient, and they received state support. Therefore, it can be argued that the Turkish Anthropology Institution, which led anthropological studies in an institutional sense, functioned as a eugenics laboratory.

The anthropological studies of the period aimed to establish a historical connection between the ancient civilizations of Anatolia, the medieval Seljuk Turks, and the contemporary Anatolian Turks, highlighting continuity in the racial history of the region. Although these claims have largely lost their scientific credibility today, they were rooted in an effort to prove that Turks were a race composed of highly capable, civilization-building individuals, in response to unfounded and prejudiced assertions from the European scientific community. Additionally, the aim was to create a historical and ethnic link between the ancient civilizations of Anatolia and the modern Turks, asserting the historical rights of Turks over Anatolia through scientific anthropological data.

One of the most significant eugenics practices in the early Republican period was the anthropometric survey conducted in 1937 with the permission of Atatürk and support from various ministries. This survey collected data from 64,000 individuals, which was sent to the General Directorate of Statistics for classification. After filtering out erroneous and incomplete information, data from 59,728 individuals were used for detailed analysis. Based on this information, it was claimed that the Turkish race was characterized by a taller-than-average stature, predominantly macroscleric body type, generally brachycephalic head shape, leptorrhine nose, light-colored eyes, and included individuals of the Dinaric type, typically belonging to the white race known as Homo Alpinus.

The studies conducted by the Turkish Anthropology Institution aimed to uncover common traits of the Turkish people in Anatolia's past civilizations and among the ethnic groups living in Turkish states. This was achieved through the examination of body parts obtained from cemeteries, as well as skull and limb measurements and blood group analyses on living individuals. The goal was to build a new identity and reveal the noble characteristics of the Turks. Therefore, it is important to consider that the data from anthropological studies in Turkey were interpreted differently compared to the racist policies implemented in fascist states like Germany and Italy. Although nationalist intellectuals of the time, such as Nihal Atsız and Reha Oğuz Türkkan, proposed some similar eugenic policies for Turkey, these ideas were not adopted by the government.

In this context, it can be said that Turkish anthropology focused on positive eugenics, which did not have radical goals like creating "others" in contrast to the negative eugenic practices of other countries at the time. Additionally, biological racism was not an ideological state policy during the Early Republic Period. The government's aim was to promote the Turkish identity as a superior identity in the nation-building process of Turkey, which was founded on the cosmopolitan population inherited from the empire. Indeed, after World War II, the concept of race as a defining identity lost its popularity, and anthropological studies, which were presumed to provide scientific data for identity construction, fell into disfavor.

The purpose of this study is to reveal the eugenic policies applied in the field of anthropology in Early Republican Turkey and the goals behind their implementation. The study also questions whether these eugenic practices in anthropology were negative or positive. The primary sources for this article include documents from various archives of the Republican Archive under the Presidency of the Republic of Turkey, as well as official publications and periodicals from that era.

Giriş

Pek çok kişi açısından öjeni denildiğinde ilk akla gelen “Nazi Öjeniği” ya da başka bir ifadeyle “Ulusal Sosyalist Irk Hijyeni (National sozialistische Rassenhygiene)” dir. Bunun temel sebebi ise Nazi Almanyası pratiğinde ojeninin milyonlarca insanın katledilmesinin temel motivasyonlarından birini oluşturmasıdır. Oysaki tarihi süreçte öjeni birçok ülkede çok farklı sahalarda ve değişik şekillerde uygulanmıştır. Öjeni kavramı, Yunanca “eu” (iyi, makul) ve “genes” (gen, soy, doğum) sözcüklerinden türetilmiş olup evrimci ayıklanma süreçlerinin belirli bir genetik soyu ve/veya ulusu geliştirmek için kullanılması anlamına gelir.¹ Bununla birlikte ojeninin farklı disiplinler tarafından değişik şekillerde tanımlandığı da görülmektedir. Örneğin antropoloji bilimine göre öjeni, “her anlamda hastalıklardan arındırılmış ve sağaltılmış insan toplumunu ya da ırkı yaratmayı amaçlayan pratik ve kavramsal yaklaşımların tümüne verilen isimdir.”² Tıp bilimine göre ise öjeni, “kalıtım özelliklerini araştırarak seçici üreme yollarıyla toplumda daha iyi genetik oluşum üretme çalışmasıdır.”³ Her iki tanım da görüldüğü üzere ojeninin kilit noktası “daha iyi bir toplum” meydana getirmektir. Dolayısıyla denilebilir ki öjeni, seçici üreme yollarıyla bir ülkede yaşayan aktif nüfusun beden ve akıl açısından sağlıklı unsurlarının sayısını arttırmayı ve sağlıksız unsurların sayısını azaltarak ulusun gelişmesini sağlayıp “üstün insana” ulaşmayı amaçlayan fikir hareketidir. Kavramı ilk kez 1883 yılında yayımlanan *Human Faculty* isimli çalışmada kullan İngiliz bilim insanı Francis Galton’a⁴ (1822-1911) göre öjeni “Bir ırkın doğuştan kalitesini geliştiren ve bu kaliteyi en fazla avantaja çeviren iç ve dış tüm etkilerle ilgilenen bilim dalıdır.”⁵

Öjeni, teoride ve pratikte *pozitif/olumlu öjeni* ve *negatif/olumsuz öjeni* olmak üzere ikiye ayrılır. Pozitif öjeni, bir toplumda kalıtsal özellikleri gereği fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı unsurların sayısını arttırarak bu süreci desteklemek demektir.⁶ Negatif öjeni ise aynı toplumda kalıtsal olarak bedensel ve zihinsel engelli, hasta, dejenere ve asosyal unsurların sayısını azaltmak anlamına gelir.⁷ Bunların sayısının nasıl azaltılacağı ise sosyal, ahlâkî, dinî ve siyasî açıdan başka soru ve sorunları gündeme getirmiştir ve bu sorular günümüzde de halâ devam etmektedir.

20. yüzyılın başından II. Dünya Savaşı sonuna kadar öjeni, birçok ülkede tartışıldı ve pozitif ve negatif yönleriyle farklı alanlarda uygulandı. Söz konusu dönemde öjenik politikaların tartışıldığı ve çeşitli sahalarda uygulamaya konulduğu ülkelerden biri de Türkiye’ydi. Öjeni düşüncesi II. Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren Türkiye’de aydınlar ve bilim insanları tarafından farklı boyutlarıyla yoğun olarak tartışılmaya başlandı ve halk sağlığı, spor ve beden eğitimi ile antropoloji alanlarında uygulamaya konuldu. Bu çalışmanın amacı da Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde antropoloji alanında uygulanan öjenik politikaların neler olduğunu ve hangi amaçlarla hayata geçirildiğini ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada antropoloji alanındaki söz konusu öjeni pratiklerinin negatif mi yoksa pozitif mi olduğu da sorgulanmaktadır. Makalenin temel kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığına bağlı olan Cumhuriyet Arşivinin çeşitli fonlarında bulunan belgeler, dönemin resmi yayınları ve süreli yayınlar oluşturmaktadır.

1. Antropoloji-Öjeni İlişisine Genel Bir Bakış

Halk sağlığı, nüfus ve beden eğitimi gibi farklı alanlarda uygulama alanı bulan ojeninin tartışılıp pratiğe döküldüğü başlıca disiplinlerden biri de antropolojidir. En geniş anlamıyla “*insanın ya da insanlığın bilimi*” veya “*insan fizyolojisi ve psikolojisini kapsamak üzere insan doğasının bilimi*” olarak tanımlanabilecek antropolojinin konusu insan, toplum ve kültürdür.⁸ Günümüzde antropoloji, biyolojik-fizikî antropoloji, sosyal-kültürel antropoloji, linqüistik antropoloji ve arkeoloji gibi alt dallara ayrılmaktadır.⁹ Ancak başlangıçta antropoloji bilimi, genellikle fizikî antropoloji olarak algılanmış ve çalışmalar da bu alanda yoğunlaşmıştır. Fizikî antropoloji

¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü* çev. Osman Akınhay-Derya Kömürçü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, 556.

² Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, 657.

³ Ayfer Aydoğan-Sami Aydoğan, *Tıp Çeviri Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2013, 342.

⁴ Francis Galton, *Inquiries into Human Faculty and Its Development*, London: Macmillan and Co, 1883, 24-25.

⁵ Francis Galton, *Essays in Eugenics*, London: the Eugenics Education Society, 1909, 35.

⁶ C. W. Saleeby, *the Progress of Eugenics*, London: Cassell and Company Ltd, 1914, 156-175.

⁷ Saleeby, *POE*, 176-219.

⁸ Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, 47.

⁹ Hasan Münüsoğlu, *İrk Lekesi: Türkiye’de Antropolojinin Kurulma ve Kurumsallaşma Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım DTCF Örneği* Ankara: Heretik Yayınları, 2017, 25-28.

doğrudan insan ırklarını konu edinir. Irkların anatomi ve fizyonomileri, beden biçimleri, fiziksel yetenek ve sınırları, kalıtsal hastalıkları ve insan ırklarının birbirleriyle olan ilişkilerini ele alır.¹⁰

17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçen sürede antropoloji bilminde ve insan ırklarının sınıflandırılmasında büyük değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Başlangıçta, kolonizasyon döneminde ilk defa karşılaşılan kabile ve toplulukları tanımak ve onların âdet, kültür ve dilleri hakkında bilgi sahibi olmak için yapılan antropolojik çalışmalar, 18. yüzyılın sonlarından itibaren biyolojik ırkçılığa temel oluşturan ve insan ırklarını “üstün” ve “aşağı” olarak sınıflandıran bir dizi kabule evrildi. Dolayısıyla 19. yüzyıl antropolojisi, insan ırklarının ilkelden gelişmişe, basitten karmaşığa doğru tedrici bir ilerleme tecrübe ettiği konusunda büyük ölçüde hemfikirdi.¹¹ 20. yüzyıl antropolojisi ise ırkları sosyal ve biyolojik özellikleriyle tanımlayarak insan ırklarını özcü ve hiyerarşik olarak sınıflandırdı. Antropologların ırk kavramını insanları sınıflandırmak için biyolojik bir hâle getirmesi, insan çeşitliliğini cilt, saç, göz rengi ve kafatası gibi fenotipik özellikleri dikkate alarak “ileri-geri”, “üstün-aşağı”, “efendi-köle” gibi söylemlerle ayrıştırmaları biyolojik ırkçılık denilen bir ideolojinin doğuşuna sebebiyet verdi.¹²

Biyolojik ırkçılık kavramının “bilimsel temellerle” desteklenerek ortaya çıkması ve ırk ayrımını meşrulaştırması Batı’nın ötekileştirme algısında uzun zamandan beri yer almaktaydı. Irkların karışımının tümüyle reddedildiği, melezliğin yozlaşmayı beraberinde getireceği ve medenileşmeyi durduracağı düşüncesi bir tehdit algısı oluşturarak insan ırkları arasındaki “eşitsizlik” normalleştirildi.¹³ Bu doğrultuda fizikî antropoloji, biyolojik ırkçılık ve öjenizmin bir enstrümanı haline gelerek özellikle iki savaş arası dönemde ulus devletler ve faşist-totaliter rejimler tarafından beyaz-arî ırkın “üstün vasıflarının” korunması, melezleşmenin önlenmesi ve zayıf olanın ayıklanması amaçlarına yönelik argüman üretmek için kullanıldı. Dolayısıyla öjeni, bir taraftan hâlihazırdaki ırkın sağlığının iyileştirilmesi, gelecek nesillerin sağlıklı ve güçlü olması için bir metot olarak görülüp kullanılırken; aynı zamanda bu amaç doğrultusunda söylemsel argüman geliştirmek için antropolojiyi de kendi hizmetine aldı denilebilir. Bu minvalde öjenik politikalar, bir anlamda uygulamalı antropoloji olarak da kullanıldı.

Öjeniyeye göre bir ırkın her zaman mevcut olan sorunu, hayatta kalmasının önünde engel teşkil eden bir durumla karşılaştığında bu engeli aşma yeteneğinin artması ve azalmasıydı. Dolayısıyla ırkın geleceği insan niteliğinin artmasına ve azalmasına bağlıydı.¹⁴ Bu düşünceyi en açık şekilde savunan Fransız Diplomat ve Yazar Arthur Gobineau (1816-1882), yayımladığı *İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Bir Deneme* adlı çalışmasıyla ileride Almanya, ABD ve İtalya’daki öjenizme dayalı antropolojik çalışmalara ilham kaynağı olacaktı. İnsan ırklarının güç, güzellik, zekâ ve entelektüel yönden asla eşit olmadığını savunan Gobineau’ya göre, siyah ırka mensup olanların medeniyet kurma kabiliyeti yoktu, sarı ırka mensup olanlarda ise bu kabiliyet son derece sınırlıydı. En gelişmiş ırk ise beyaz arî ırktı ve bütün medeniyetler bu ırkın eseri idi.¹⁵

Gobineau tarafından geliştirilen “arî ırk” düşüncesi, 19. yüzyılın sonlarında Fransız Antropolog Georges Vacher de Lapouge, Alman Antropolog Otto Ammon ve İngiliz Siyaset Felsefecisi H. Stewart Chamberlain’i derinden etkiledi. Nitekim Lapouge ve Ammon, Gobineau’dan ilham alarak günümüzde sosyal antropoloji veya antropososyoloji denilen düşüncenin okulunu kurdu. Söz konusu okul, biyolojik ırkçılığı bilimsel temellere oturtmayı hedefleyerek biyolojik kalıtım, doğal seçim, sosyal tabakalaşma ve siyasî örgütlenme temalarını birleştirerek yeni bir disiplin ortaya koymayı amaçladı. Bu düşünce Amerikan ve Avrupa kültüründe geniş yankı uyandırdı ve 1930’larda Almanya’da gelişen Nazi öjeni programı için kuluçka işlevi gördü.¹⁶ Nazilerin iktidarda oldukları süre boyunca son derece uç örneklerle uyguladıkları “üstün insan ırkı” veya “hâkim insan ırkı” teorisi, tarihi kim yapmış ve insan fikrini kim yaratmışsa dünyayı da onun yöneteceği (yönetmesi gerektiği) düşüncesine dayanıyordu. Hiç şüphesiz dünya tarihi aryan ırkın eseri idi ve insan fikri de aryan ırkın aklından yaratılmıştı. O

¹⁰CalvinWells, *Sosyal Antropoloji Açısından ve Dünyası*, çev. Erzen Onur, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972, 9-10.

¹¹Sibel Özbudun vd., *Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2007, 21.

¹²Kaya- Durgun, “İrkçılığın Dönüşümü”, 79.

¹³Emine Erden Kaya, “Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Irk ve İrkçilik (1923-1938)”, *Akademik Hassasiyetler* 2/ 3, 2015, 25-26.

¹⁴C. G. Campbell, “The Physical Factors in Race Survival”, *A Decade of Progress in Eugenics*, Scientific Papers of the Third International Congress of Eugenics, 21-23 Ağustos 1932, The Williams & Wilkins Company, 1934, 283.

¹⁵Arthur Gobineau, *İnsan Irklarının Eşitsizliği*, çev. Vedat Ahsen Coşar, Ankara: Dorlion Yayınları, 2022, 21-28.

¹⁶Terenzio Macabelli, “Social Anthropology in Economic Literature at The End of The 19th Century”, *The American Journal of Economics and Sociology* 67/ 3, Temmuz 2008, 481-482.

halde aryan ırkının bu tabii hakkı ya rıza gösterilerek tanınmalı ya da kaba kuvvetle kabul ettirilmeliydi.¹⁷ Nazi teorisyenlerinin ilham alarak iktidarları boyunca propagandasını yürüttüğü bütün bu fikirler, uygulamalı antropoloji odaklı çeşitli öjenik politikalara ve ırklar arası rekabette bazı insan ırklarının aşağı olduğu ve arı ırkın selameti için söz konusu aşağı ırkların yok edilebilirliği üzerine inşa edilen düşüncelere dayanak sundu.¹⁸ Nazilerin öjeni çalışmaları, Alman ırkının yükselmesini amaçlamanın yanı sıra ırkı istenmeyen unsurlardan "temizleyerek" ulusun varlığını savunmayı amaçlamaktaydı.¹⁹

Nazi Almanyası'nda olduğu gibi dönemin faşist İtalya'sında da benzer bir iklim görülmekteydi. İtalyan öjeni programı, Nazi Almanyası kadar uç bir örnek teşkil etmese de "istenmeyen unsurları" uzaklaştırmak ve melezleşmeyi önleyerek ırkın saflığını korumaya odaklandı. İtalyan fizikî antropoloji uzmanı Guido Landra (1913-1980) tarafından 1938 yılında yazılıp Mussolini tarafından da takdir gören *Manifesto of Racial Scientists* adlı çalışma, hem ırkî terminolojide İtalyan faşizminin ideolojik bileşenlerini kavramsallaştırdı hem de İtalyan ulusunun kimliğinin belirlenmesinde kan ilkesine yapılan atfın önemini vurguladı.²⁰ Bu minvalde İtalyan öjeni programının icrasında istenmeyen unsurlardan "kurtulmak" ve melezleşmeye karşı mücadeleye öncelik verildi. Dönemin İtalyan hükümeti ırkçı fikirleri vakit kaybetmeden icra etti ve Almanya'nın aksine İtalyan Yahudilerinin ülkeden sürülmeyeceklerini, ancak memurluktan çıkartılacaklarını ve bir daha memuriyet sınavlarına giremeyeceklerini belirtti.²¹

Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'dan farklı olarak kurulduğu günden itibaren dışarıdan gelen göçmenlerle kısa sürede kozmopolit ve çok uluslu bir nüfusa sahip olan ABD'de ırkçılık ve öjenik argümanlara dayalı fikirler, ülkenin o sırada sahip olduğu sosyal problemleri biyolojik çözümler getirerek halletmeyi hedeflemekteydi.²² ABD'li öjenistler özellikle beyaz, siyah ve sarı ırka yönelik ayrıştırıcı politikalara çok kaynak ayırdı ve kamusal alanda bu ayrımı uygulamaya çalıştı. Bu doğrultuda siyahilere, beyazlara ve sarı ırka mensup olduğu iddia edilen Çinlilere çok fazla zekâ testi uygulandı. Bu testlerin çoğu bilimsellikten yoksun ve önyargılı bir şekilde beyazların zekâ, ruh sağlığı ve fiziksel kabiliyetler açısından diğer ırklara karşı daha üstün olduklarını ortaya koyacak şekilde yorumlandı.²³

İngiltere ve Fransa gibi sömürgeciliği devam ettiren devletlerde, İki Savaş Arası Dönem'de, diğer emperyal güçlerle rekabet ve milliyetçi hareketlerin filizlenmesinin getirdiği zorluklar, sömürgeci tahakkümü meşrulaştırarak kolonileri elde tutmak için yeni zeminler oluşturma ihtiyacını doğurdu. Deniz aşırı kolonilerdeki istikrarı sağlamak için buralarda yaşayan insanlar üzerinde antropoloji gibi bilimlerin kilit rol oynadığı yeni bir yönetim anlayışı gelişti.²⁴

Sonuç olarak antropoloji çalışmaları, öjenik argümanların etkisiyle İngiltere ve Fransa'nın gibi mevcut kolonilerini elde tutmak amacıyla yeni yöntemler arayan ülkeler için dolaylı olarak sömürge ırkçılığı halini aldı. Diğer yandan Nazilerin/ İtalyan faşizminin imha, tasfiye ırkçılığına hizmet ederken ve ABD'de dışlayıcı, ayrıştırıcı bir ırkçılığa sebep oldu. İmparatorluk, ulus devlet veya totaliter rejim fark etmeksizin iki savaş arası dönemde söz konusu ülkelerin antropolojik olarak önceliği kamusal ve uluslararası anlamda kendilerini tarih ve medeniyet nazarında temsil ettiğine inandıkları beyaz ırkın üstünlüğünü bilimsel verilerle ortaya koymak ve söz konusu ırkın diğer ırkları yönetme hakkını savunmaktı. Bu amaç için ortaya konulan ve bilimsel olduğu iddia edilen argümanlar, devlet nazarında istenmeyen unsurlardan ötekiler devşirerek, bunlara karşı dışlayıcı, aşağılayıcı ve nihayetinde imha edici pratiklere zemin hazırladı. Nazizm'in ve İtalyan faşizminin temsil ettiği biyolojik ırkçılık, ulusun gövdesini aşağı ırkların oluşturduğu tehlikeden korumayı ve ırkın saflığını bozan, istenmeyen unsurlardan arındırmayı amaçlarken; ABD'de örneğinde, halkı hiyerarşize etmeyi ve beyaz ırkı diğerlerinden

¹⁷ Habil Adem Palister, "Almanya'da Hitlercilerin Irk Nazariyesi", *Yarım Ay*, 1 Mart 1936, 26-27.

¹⁸ Rachel Caspari, "From Types to Populations: A Century of Race, Physical Anthropology and the American Anthropological Association", *American Anthropologist* 105/ 1 Mart 2003, 67.

¹⁹ Mark Neoclaus, *Faşizm*, çev. Doğan Barış Kılınc Natabene Kılınc, İstanbul: 2014, 53-54; Çağatay Şahin, "Sosyal Darwinizm, Nazizm ve Hukuk Üzerine Bir Değerlendirme", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/ 1 Haziran 2017, 577.

²⁰ Marius Turda, *Modernism and Eugenics*, London: CPI Antony Rowe Chippenham and Eastbourne, 2010, 102.

²¹ "İtalyan Irk Nazariyesi", *Yeni Asır*, 28 Temmuz 1938, 10.

²² Jonathan Marks, "The Origins of Anthropological Genetics", *Current Anthropology* 53/ 5, April 2012, 162.

²³ Öjenik amaçlarla IQ testleri için bkz. Ajitha Reddy, "The Eugenic Origins of IQ Testing: Implications for Post-Atkins Litigation", *De Paul Law Review* 57/ 3, Bahar 2008, 667-678.

²⁴ *Empires, Nations and Natives: Anthropology and State Making*, ed. Benoit de L'Estoile vd., Kuzey Karolina: Duke University Press, 2005, 13.

üstün tutan özellikleri toplumun iç dinamiklerinde aramayı amaçlamaktaydı. Fakat en uç örneklerinde bile bu iki yöntemden hiçbiri saf ve kendine özgü bir hal almayı başaramadı.²⁵ Faşist yönetimler dışlama, imha, toplama kampları ve "nihaî çözüm" ile köleliği birleştirirken; sömürgeci ve emperyalist yönetimler de zorunlu çalışmayı, kast rejimlerini, etnik ayrıştırmayı ve sistematik katliamları uyguladı.

2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antropolojinin Misyonu ve Öjeni Tartışmaları

Türk ulusal kimliğinin kurgulanmasına yönelik çalışmalar ve bu bağlamda oluşturulan Türk kimliği tarih sahnesine geç çıktı. Türk kimliğinin ne olduğu veya ne olması gerektiği üzerine ciddi bir şekilde düşünülmeye başlanması, ancak 20. yüzyılın başında gerçekleşti. Söz konusu gecikme, bu konuda çok ileride olan Batılı uluslara karşı bir "arayı kapatma" telaşını beraberinde getirdi.²⁶ Bu doğrultuda ulus inşası sürecinde Türk milletine bir kimlik oluşturma ve söz konusu kimlik özelinde Türk ırkına uluslararası arenada meşruiyet zemini kazandırma ve "hakını teslim etme" sürecinde, bu amaca hizmet etmek için sunduğu "bilimsel veriler" itibariyle antropoloji bilimine büyük bir vazife düşmekteydi. Türkiye'nin kuruluşunda, modern devletin meşruiyet temeli olacak ve onun egemenlik bakımından özü olan millete kimlik inşa edecek çerçeve, arkeoloji ve antropoloji çalışmalarının öne çıkmasına neden oldu.²⁷

Zafer Toprak ve Sibel Özbudun Demirer'in belirttiği üzere Erken Cumhuriyet'in antropoloji çalışmaları göz önüne alındığında, genel olarak devletin sosyal ve siyasî kurucu politikalarının bilimsel verilerle güçlendirilmesi anlayışının erken dönemini, geç Osmanlı aydınlarının öncülük ettiği entelektüel akımlarda aranmak gerekir. Nitekim dönemin kaynakları incelendiğinde antropolojinin Türkiye'de görece çok genç gelişen bir bilim olmadığı ve 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren aydınların dikkatini çektiği ve insan ırklarının ayırımına yönelik yayınların takip edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda 19.yüzyılın sonlarından itibaren antropolojiye yönelik oluşturulan literatürde Beşir Fuad, Şemsettin Sami ve Ebuziya Tevfik gibi Osmanlı entelektüel dünyasının önde gelen simalarının önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Cumhuriyet antropolojisinin retorik omurgasını oluşturacak olan kafa indeksi daha 19. yüzyılın son çeyreğinde Şemsettin Sami sayesinde bilinmekteydi. Sami'ye göre insanlar *tevilü'r-res* (uzun kafalı-dolikosefal) ve *kasirü'r-res* (kısa kafalı-brakisefal) olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Genellikle siyahîler dolikosefal, Moğollar ise brakisefal idi. Kafkas (beyaz) ve diğer insanlar bu iki uç arasında yer almaktaydı.²⁸ Yine *Mecmua-yı Ebuziya*'da yayımlanan "*Uruk-u Beşerin Taksimatı*" başlıklı bir yazıda insan ırkları, Irk-ı Abız (Kafkas ırkı), Irk-ı Asfer (Moğol ırkı), Irk-ı Ahmer (Amerikan ırkı) ve Irk-ı Siyahî (Afrika ırkı) olmak üzere dörde ayrılmıştı.²⁹

II. Meşrutiyet itibariyle etnografya Osmanlı'da ilk kez bir ders programında yer aldı. Dersin içeriğinde antropoloji, etnoloji ve etnografya vardı. Söz konusu ders Meşrutiyet'in devrim ortamında Mülkiye müfredatına alınsa da bir yıl sonra "mahzurları görülerek" müfredattan çıkarıldı. Buna karşın II. Meşrutiyet'in ilerleyen yıllarında evrim, insan doğası, biyolojik ırkçılık ve Lamarkian görüşlere dair yayınların arttığı görülmektedir. Özellikle *Dağarcık* isimli dergide sosyal darwinizm odaklı yayınlar yapan Ahmet Mithat Efendi ile Spencer, Gustav Le Bon gibi Batılı aydınlardan etkilenmiş olan Beşir Fuad, Abdullah Cevdet ve İbn-i Reşid Mahmud gibi isimler; evrim, ırk ve antropoloji konusunda öne çıkmaktaydı. Bu süreçte Darwin, Lamarck ve Haeckel gibi evrimci yazarların eserleri hızla çevrildi ve basıldı.³⁰ Bu doğrultuda Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk kimliğinin inşasında büyük ölçüde hizmet edecek ve rejimin retorik söyleminin bilimsel argümanlarının şekillenmesinde rol oynayacak olan antropoloji, Geç Modern Osmanlı'dan kalma böyle büyük bir birikimin üzerine inşa edildi.

Erken Cumhuriyet'in Atatürk önderliğinde şekillendirdiği kültür devriminin sacayaklarını büyük ölçüde alfabe reformu, Türk Tarih Tezi ve dil alanında yapılan reformlar oluşturmaktaydı. Tüm bu sürecin geri planında ise

²⁵Etienne Balibar-Immanuel Wallerstein, *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Metis Yayınları, 2000, 53.

²⁶ Taner Akçam, "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Milliyetçilik)* 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 53; ayrıca bkz. Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

²⁷ Suavi Aydın, "Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: İrkçi Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Kemalizm)* 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 348.

²⁸ Zafer Toprak, "Mekteb-î Mülkiye İlm-i Akvâm ve Antropolojiye", *Toplumsal Tarih* 224 (Ağustos, 2012), 33.

²⁹"Uruk-u Beşerin Taksimatı", *Mecmua-yı Ebuziya* 1/ 6 (30 Teşrin-î Sani 1297/ 18 Kasım 1880), 169-172; ayrıca bkz. *Uruk-u Beşer Fünun Şirket-i Mürtebiye Matbaası*, 1308/1892-1893; Naim, "İklimin Uruk-u Beşere Etkisi", *Servet-î Fünun* 5/ 128 (12 Ağustos 1309/24 Ağustos 1893), 375-377; "Uruk-u Beşer", *Arkadaş* 1/ 2 (20 Kanun-u Sani 1325/2 Şubat 1910), 40-41.

³⁰ Sibel Özbudun Demirer, "Anthropology as a Nation Building Rhetoric: The Shaping of Turkish Anthropology from 1850's to 1940's", *Dialectical Anthropology* 35/ 1 (Mart 2011), 111-129.

antropoloji yer almaktaydı. Alfabe değişikliği yoluyla Selçuklu ve Osmanlı geçmişiyle bağlar zayıflatılırken; Tarih Teziyle de büyük ölçüde İslamiyet öncesi Türk tarihine yoğunlaşıldı. Dil alanında yapılan reformlarla da tarihsel anlamda antropolojik bulgular pekiştirildi. 1930'larda bu yapıyı kurgulamaya yönelik ikisi tarih ve üçü dil konulu beş kongre düzenlendi. Her iki tarih kongresinin ana teması tarih olsa da son kertede ilki antropoloji; ikincisi ise antropoloji ve arkeoloji kongresiydi. Her iki kongrede de sunulan tebliğlerin içeriği bunu göstermekteydi. Nitekim bu kongrelerde "ırk sorunu" başlıca gündem maddelerindendi.³¹ Bu doğrultuda ulus devletin inşası sürecinde Türk milletinin dünya medeniyetinde hak ettiği yeri elde etmesinin yolu aynı zamanda tarih boyunca kendisine "isnat edilmiş iftiraların temizlenmesinden" geçmekteydi. İsmail Hami Danişmend, "*Türk ırkı o kadar çok iftiraya uğramıştır ki, bunları yalnız toplamak bile bir kişinin bütün hayatını ve hatta bir ilim heyetinin birçok yıllarını işgal edebilir*" diye yazmaktaydı. Danişmend'e göre bu iftiraların bir kısmı, Mongoloid ırka mensubiyet iddiası, Yahudi-Hıristiyan-Müslüman dinlerinde birçok hurafelerde mevzu teşkil eden "*Yecuc ve Mecuc*" tayfasıyla Türk ırkının bir tutulması, yamyamlık isnadı, medeni kabiliyetten ve zekâdan mahrumiyet iftirası, Türk diline fakirlik isnadı, siyasî kabiliyetsizlik ve idaresizlik gibi iddialardı.³²

Uygarlığın sadece beyaz ırktan gelen ve kafa yapısı brakisefal olan topluluklara özgü olduğu iddialarının yaygınlaştığı ve Türklerin barbar olarak aşağılandığı dönemde, Türk ırkının, üstün olduğu iddia edilen ariflerden hiç de eksik yönünün bulunmadığını kanıtlama çabaları, Gobineau'nun *İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Bir Deneme* adlı eserini yayınladığı günden beri aydınların gündemindeydi.³³ Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün de ırk kavramı ile ilgili birçok Batılı kaynağı bizzat inceleyerek Türk ırkının karakteristik özelliklerinin "bilimsel bir anlayışla" ortaya konulmasını ve ırk kavramının sosyal olarak kitlelere benimsetilmesini istediği iddia edilmektedir. Nitekim Atatürk: "*...Türklük esastır. Bu varlığı, tarih içinde araştırmak, birbirini izleyen bir tarih zinciri içinde belirlemek Türk uygarlığı içinde övünmek yerinde olur...*" demektedir. Yine Atatürk: "*...Türk milleti tarihinle övün; çünkü senin ataların uygarlıklar kuran, devletler, imparatorluklar yaratan bir varlıktır. Sen, Anadolu denilen bu yurda sonradan gelme değil, ilk yerleşip uygarlık kuranların çocuklarıdır...*" diyerek Türk Tarih Tezi'nin argümanlarına vurgu yapmaktaydı.³⁴ Bu bağlamda Türkiye'de millî Türk kimliğinin çok özel vasıflara sahip olduğunun ırkı merkeze alan ifadelerde vurgulandığı söylenebilir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde antropoloji alanında Batı'ya verilmek istenen mesaj, yüksek hayat kabiliyeti ile Milli Mücadele'yi başarılı bir şekilde sonlandırıp bağımsızlığını tesis etmiş Türk milletinin kültür ve uygarlık tarihinde önemli bir yerinin bulunduğu ve bünyesinde son derece yüksek istidatlar barındıran yüce ve asil bir ırk olduğuydu. Nitekim dönemin ünlü siyaset adamlarından Reşit Galip Bey, I. Türk Tarih Kongresi'nde (2-11 Temmuz 1932) yaptığı konuşmada antropolojik veriler ışığında Alpin olarak anılan Türk ırkının, tarihin her döneminde ve gittiği her yerde bir medeniyet kurduğunu, bilim tarihi açısından son derece hürmet edilen, güçlü ve kabiliyetli bir ırk olduğunu belirterek antropolojik ve arkeolojik verilerin de bu "gerçeği" doğruladığını iddia etmekteydi.³⁵ Yine aynı kongrede dönemin önde gelen antropologlarından Şevket Aziz Kansu ise Türkiye'de antropoloji bilimine ve dolayısıyla antropologlara düşen vazifeyi şu şekilde açıklamaktaydı:

"Beşer zümrelerini tetkik eden antropolojinin tarif ve programından pratik bir alana gidecek önemli bir yolun da önümüze açıldığını görüyoruz. Bu alan en genel anlamda antropotekni ve eugeniktir. İlim ve malumatımız, insanıyetin hayat mücadelesindeki ehemmiyetli ihtiyaçlarını teskin ve bu cidaldeki (mücadeledeki) kudretini çoğaltmak için yarattığı vasıtalarlardır. Beşeri faaliyetin kudretini arttırmaya yarayan zinde beşer zümreleri teşkil etmek için insanıyetin ihtiyaçlarının belki en esaslısını tatmin antropolojiye düşüyor..."³⁶

Yine Kansu, *Ülkü* mecmuasında yayımlanan "*Biyososyoloji*" başlıklı yazısında antropoloji ile biyo-sosyoloji arasında bir korelasyonun varlığından bahsetmekteydi. Ona göre insanoğlunun hayat mücadelesinde başarılı olmak için geliştirdiği vasıtalar antropolojinin konusunu ve materyallerini oluşturmaktaydı. Ayrıca insanın

³¹ Zafer Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, İstanbul: Doğan Kitap, 2012, 147; ayrıca bkz. Zafer Toprak, "Erken Cumhuriyet'in Bilimi: Antropoloji (Türkiye'de Antropolojinin Doğuşu)", *Toplumsal Tarih* 204 (Aralık 2010), 26-33.

³² İsmail Hami Danişmend, "Büyük Türk ırkının Uğradığı İftiralar", *Cumhuriyet* (28. 02. 1941), 3.

³³ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar-Düşünürler-Kitaplar*, Ankara: TTK Basımevi, 2010, 43.

³⁴ Kocatürk, Utkan. *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017, 356.

³⁵ "Türklük ve Medeniyet Tarihine Bir Nazar", *Milliyet* (04. 07. 1932), 1-5.

³⁶ Şevket Aziz Kansu, "Antropolojinin Tarihi ve Programı Hakkında", *Ülkü* 7/ 37 (Mart 1936), 39-40; ayrıca bkz. Şevket Aziz Kansu, "Türkiye'de Yeni Bir İlim: Antropoloji Tedrisatı Hakkında", *Vakit* (09. 07. 1931), 14.

hayatta kalma gücünü arttırmak için gerekli ihtiyaçları kendisine sağlayan bilim de antropolojydi. Nitekim antropoloji, Türk milletinin ulusal kabiliyetini de ortaya koymaktaydı.³⁷

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin basın-yayın hayatında sadece Kansu'nun değil dönemin diğer ünlü antropologlarının³⁸ yazılarında da öjeninin izlerine rastlamak mümkündür. Söz konusu aydınların antropolojiye bu denli ilgi göstermelerinde söz konusu bilimin Cumhuriyetin ilânından hemen sonra kurumsallaşmasının etkisi büyüktür. Nitekim Türkiye'de antropoloji çalışmalarına öncülük etmesi için 1924 yılında Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi kurulmuştu. Söz konusu merkezin amacı, "*Türk ırkının layık olduğu yerin belirlenmesi*" olarak ifade edilmişti. 1925 yılında yayın hayatına başlayan *Türk Antropoloji Mecmuası* ise bu amaç doğrultusunda yapılan yayınların merkezi konumundaydı. Mecmuanın ilk sayısında öldükten sonra yeniden dirilme şansı ve şerefine erişen, küllerinden yeniden doğan Türk ırkının, son derece yüksek vasıflara sahip olduğunu Milli Mücadele ile kanıtlandığı belirtilmekte ve arı vasıflara sahip olan Türk ırkının uluslararası arenada hak ettiği yeri alabilmesi için çalışmak Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi'nin amacı olarak belirtilmekteydi.³⁹ Benzer şekilde T. Remzi Kazancıgil, 1928 yılında *Hayat* mecmuasında yayımlanan "*Türk Irkının Hıfzıssıhhası ve Milli Şuur*" başlıklı yazısında da Milli Mücadele gibi büyük bir zafer kazanılmasını Türk milletinin arı vasıflarına bağlamaktaydı.⁴⁰

Dönemin antropologları Anadolu halkının fiziksel özelliklerini ve antropolojik vasıflarını araştırırken saf kan ve bu kana sahip bir Türk tipinin olup olmadığını sorgulamışlardı. Tüm dünyaca kabul edilen bir Türk tipinin olup olmadığı, Türklerin arı olarak ne kadar saf kan olduğunun yanı sıra bu özelliklerinin ne kadarını muhafaza ettikleri, mevcut Türklerin kadim zaman Türkleriyle hangi vasıfları paylaştığı, hangi vasıfların yok olduğu dönemin antropologlarının en çok sorduğu sorulardandı. Örneğin Osman Şevki Efendi, Türk ırkının sahip olduğu özelliklerin öğrenilmesi, antropolojik anlamda bir Türk tipinin ortaya konulması için ve Türk'ün ne olduğunun fiziksel olarak belirlenmesi hevesinin uyandığını belirtmekteydi. Ona göre, İstanbul gibi büyük şehirlerde Türk ile Arnavut, Çerkes, Gürcü, Laz, Arap ve Hıristiyan kadınların izdivaçlarının Türk kanını saf olmaktan çıkardığı kabul edilebilirdi. Ayrıca Osman Şevki Efendi, İstanbul ve büyük şehirlerde Türklerle izdivaç eden unsurların, bir şehirli nesil meydana getirdiğini ve bu neslin kanlarının son derece muhtelif olduğunu belirtmişti.⁴¹ Ancak bu durum ırkın arı kanının ve tipolojisinin yok olması için bir gerekçe teşkil etmemekteydi. Zira "*Sicilleri en mazbut (kayıtlı) olan hükümdar sülaleleri bile siyasî icabattan dolayı kendi mensup oldukları ötenik⁴² grup haricinde bulunan diğer hükümdar kızlarıyla tehil etmek (evlenmek) yüzünden saf ırklarını muhafaza edememişlerdi.*" Ayrıca Şevki Efendi'ye göre: "*Antropolojinin en müheyyic (heyecanlı) bir meselesi olan tesalüb (nesil-soy) birçok tebdilleri (değişim) mucip olabilmişse bu tebdil şehirlerde vakıa olagelmiş, köyler ve bilhassa aşiret hayatı yaşayanlar şiddetli bir asabiyetle tesalübe iltifat etmemişler ve kanlarını saf olarak muhafaza edebilmişlerdi...*"⁴³ Dolayısıyla büyük şehirlerin kozmopolit yapısından dolayı İstanbul gibi yerlerde Türk tipini temsil edebilecek unsurlar az da Anadolu'nun uzak bölgelerinde köy ve aşiret hayatında kanının saflığını korumayı başarmış Türkler bulunabilirdi.

Türkiye'de kendini açıkça ırkçı olarak tanımlayan ikinci kuşak Türkçülerin söylemlerinde de öjenizmin izlerini görmek mümkündür. Genel itibarıyla negatif öjeni olarak değerlendirilebilecek bu söylemler, Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Necdet Sencer ve Hikmet Tanyu gibi 1930-1940'ların ortalarına kadar entelektüel anlamda belli bir etkiye sahip olan Türkçü düşünürler tarafından dile getirilmekteydi. Örneğin Nihal Atsız, kendi döneminde son derece radikal fikirlere sahipti. Bu fikirlerin başında Türkiye'nin ırkî olarak karışık olması geliyordu. Atsız, Türkiye'yi homojenleştirmek için Anadolu'da ırksal bir temizlik yapılması gerektiğini iddia etmekteydi. Anadolu'nun yeterince "saf" olmadığına inanan Atsız için Türklük, Orta Asya kaynaklı bir ırkçılığa dayandığından Anadolu'da bir temizleme-homogenleştirme işlemine ihtiyaç vardı. Ayrıca Atsız, Çingenelerin Türkleştirilerek Türk milletinin arasına katılmasının kanın saflığını bozacağını belirtip bunun bir cinayet olacağını

³⁷ Şevket Aziz Kansu, "Biyososyoloji", *Ülkü* 3/16 (Haziran 1934), 262.

³⁸ Dönemin diğer antropologlarından İsmail Kılıç Kökten, Seniha Hüsnü Tukanan, Muzaffer Süleyman Şenyürek, Nermin Aygen Erdentuğ hakkında detaylı bilgi için bkz. Aygen Erdentuğ, "The Pionering Anthropologists of Turkey: Personal Profiles in Socio-Political Context", *The Turkish Association Bulletin* 22/2 (Sonbahar 1998) 13-44.

³⁹ "Bir Türk Antropoloji Tetbik Merkezi İbdânın Lüzum ve Faidesine Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası* 1(Teşrin-i Evvel 1925) 5; ayrıca bkz. Mahmud Sadık, "Fennî Muhasebe: Kuru Kafa, Edip Kafası", *Servet-i Fünun* 64/ 1667 (Temmuz 1928), 170-171.

⁴⁰ Tevfik Remzi Kazancıgil, "Türk Irkının Hıfzıssıhhası ve Milli Şuur", *Hayat* 3/75 (Mayıs 1928), 19.

⁴¹ Bu konuda bkz. Müderris Nurettin vd., "Türk Irkı İle İstanbul'da Yaşayan Diğer Irkların Mukayesevi Tetkiki", *Türk Antropoloji Mecmuası* 2 (Mart 1926), 5-20.

⁴² Osman Şevki Efendi, burada ötenik kelimesini kullansa da bu kavram öjenik olarak anlaşılabilir.

⁴³ Osman Şevki, "Türk Tipi", *Hayat* 3/ 74 (26 Nisan 1928), 17-18.

belirtmekteydi. Ona göre Türk bünyesini "mikroptan" temizleyecek en güzel tedavi usulü katliamdı.⁴⁴ Türkkan ise bir ırkı koruma kanunu hazırlanmasını ve buna göre üç yaşından küçük melez Türk çocuklarının idam edilmesini öneriyordu.⁴⁵

3. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Antropoloji Alanında Öjeni Pratikleri

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ulus devletin inşası sürecinde modern bir ulus kimliği oluşturmak ve dünyada Türk'e dair "kötü algıyı" yıkmak gibi çeşitli amaçlarla yapılan antropoloji çalışmalarının, dönemin diğer devletleriyle karşılaştırıldığında hiç de geri kalır yanının olmadığı görülmektedir. Söz konusu çalışmalarda Türk Antropoloji Müessesesi ve yurt dışında eğitim almış, modern antropoloji metotlarını bilen bilim insanlarının yanı sıra çeşitli bakanlıklarda görev yapan personelde görevlendirildi. Bahsedilen çalışmalar, Türkiye'deki insanların boy uzunluğundan, çeşitli uzuvların ölçümlerine; kan grubu analizlerinden 64.000 kişilik son derece geniş bir kitlenin antropometrik olarak incelenmesine kadar değişik şekil ve yöntemlerle yapılan antropolojik araştırmaları kapsamaktaydı. Ayrıca devlet, yurt dışındaki antropolojik gelişmeleri ve yeni araştırma metotlarını takip etmekte ve düzenli olarak yurt dışında yapılan antropoloji ve arkeoloji kongrelerine dönemin aydınlarını göndermekteydi.⁴⁶ Ek olarak büyükelçi ve maslahatgüzarların da yurt dışındaki antropolojik ve öjenik çalışmaları takip ettikleri; basında Türkler hakkında yapılan etnik eleştiriler hususunda Ankara'yı bilgilendirdikleri görülmektedir.⁴⁷

Dönemin aydınları bir ırkın biyolojik vasıflarının veya toplumun anatomik özelliklerinin iskelet, kadavra ve yaşayan insanlar incelenerek tespit edilebileceğini düşünmekteydi. Ancak iskelet üzerinde yapılacak araştırmaların daha iyi ve doğru sonuçlar verebileceğini de ileri sürmekteydi. Bilhassa kafataslarının ölçülmesinin insanların öjenik vasıflarının tespit edilmesi hususunda güven veren neticeler vereceğine dair yaygın bir kanaat hâkimdi.⁴⁸ Ayrıca dönemin aydınları antropolojik araştırmalar sonucunda Türk ırkı hakkında elde ettikleri sonuçları, dış gözlemciler ve araştırmacılar tarafından da doğrulamak için yurtdışından bazı akademisyenleri ülkeye davet ederek tarih kongrelerinde konuşma yapmalarını sağladı. Söz konusu akademisyenlerin en dikkat çekici olanlarından biri Eugene Pittard idi.⁴⁹ Pittard, Dobruca'da yaşayan Türk asıllı köylü ve çiftçiler ile Anadolu'da yaşayan bin askerî personel üzerinde yaptığı anketlere dayanarak Türk ırkını teşkil eden insanların beyaz ırka mensup olduğunu ve Mongoloid ırk tipinin azınlıkta bulunduğunu iddia etmekteydi. Balkan Türkleri arasında Dinarik tipin yaygınlık gösterdiğini belirten Pittard, Anadolu'daki Türklerin boylarının Balkan Türklerinden uzun olduğunu; Anadolu'da boy ortalamasının 1.71 cm. olduğunu Türklerin brakisefal ve ince burunlu (leptorin) bir tipolojiye sahip olduklarını belirtmekteydi.⁵⁰ Ayrıca Pittard, II. Türk Tarih Kongresi'nde sunduğu "*Neolitik Devirde Küçük Asya ile Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler*" isimli bildirisinde Avrupa'da Neolitik medeniyetin oluşmasını sağlayan somut öğelerin o dönem Avrupa'da olmadığını; buğday ve ehlileştirilmiş hayvanların Avrupa'ya Karadeniz'in kuzeyinden gelmiş olabileceğini ileri sürmüştü.⁵¹ Çalışmalarıyla Pittard'ı destekleyen Şevket Aziz Kansu ise Neolitik medeniyeti Avrupa'ya getirenlerin Anadolu Türklerinin ataları olduğunu, dolayısıyla Ön Asya'nın bugünkü Avrupa'nın atası olduğunu kabul etmek

⁴⁴ Hüseyin Nihal Atsız, *Çanakkaleye Yürüyüş: Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri*, İstanbul: İrfan Yayınları, 1997, 21.

⁴⁵ Emre Arslan, "Türkiye'de Irkçılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Milliyetçilik)* 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 418-420.

⁴⁶ Bkz. "İsviçre'nin Basel Şehrinde Toplanacak Olan I. Beynelmîlel Etnoloji ve Antropoloji Kongresi'ne Katılacak Olan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Antropoloji Prof. Şevket Aziz'e Diplomatik Pasaport Verilmesi", *BCA*, 30. 18. 1. 2/35. 25. 2 (15. 04. 1933), 1; "Londra'da Toplanacak Olan Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Uluslararası Kongresi'ne Prof. Dr. Şevket Aziz'in Gönderilmesi", *BCA*, 30. 18. 1. 2/47. 53. 7 (24. 07. 1934), 1; "Bükreş'te Toplanacak 17. Beynelmîlel Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'ne Prof. A. İnan Başkanlığında Gidecek Olan Heyete Siyasi Pasaport Verilmesi", *BCA*, 30. 18. 1. 2/78. 72. 5 (17. 08. 1937), 1; "Kopenhag'da Toplanacak Antropoloji ve Etnoloji Kongresi'ne Gönderilecek Olan Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ile Remzi Oğuz Arık'ın Yevmiye ve Dövizi", *BCA*, 30. 18. 1. 2/83. 32. 15 (16. 04. 1938), 1; "Oxford'da Toplanan Antropoloji ve Etnoloji Kongresi'ne Katılacak Olan Dr. Şevket Aziz Kansu ile Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık'a Verilecek Gündelik", *BCA*, 30. 18. 1.2/111. 38. 14 (28. 05. 1946), 1.

⁴⁷ Bkz. "Alman Arı Irk Teorisine Karşı Herald Tribune Gazetesinde Yayımlanan 'Nordic Türkler' İsimli Makale", *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (DBTDA)*, 23253/101799 (20. 09. 1938) 1.

⁴⁸ "Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikati", *Türk Antropoloji Mecmuası*, 10.

⁴⁹ Pittard hakkında bilgi için bkz. Zafer Toprak, "Adem Havva'dan Homo-Alpinus'a: Eugène Pittard, Antropoloji ve Türk Tarih Tezi, *Toplumsal Tarih* 206 (Şubat 2011), 16-29.

⁵⁰ Eugene Pittard, "Türk Irkı Hakkında", *Ülkü* 7/ 46 (Birinci Teşrin 1936), 197-198.

⁵¹ Eugene Pittard, "Neolitik Devirde Küçük Asya İle Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler", *II. Türk Tarih Kongresi, (20-25 Eylül 1937)*, İstanbul, 65-84; ayrıca bkz. Eugene Pittard, "Neolitik Devirde Küçük Asya İle Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler", *Belleten* 2/ 5-6 (Ocak 1938), 19-38.

gerektiğini vurgulamıştı.⁵² Dolayısıyla dönemin antropoloji çalışmalarının sağladığı bilimsel verilerle yapılan söylemin, bir noktadan sonra ampirik olmaktan çıkarak kurgusal ve hamasi bir boyut kazandığı da iddia edilebilir.

3. 1. Medeniyetin Ölçüsü: Brakisefal Türk Kafası

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra antropolojik araştırmalarda gerek canlı insan gerekse kadavradan yapılan kemik ölçümlerinde kafatasının ayrı bir yeri ve önemi vardı. Kafatası üzerinden alınan ölçüler için kraniyoloji terimi kullanılmaktaydı.⁵³ Kafatasının içgüdü ve yeteneklerle olan ilişkisini inceleyen bilim dalı olan kraniyoloji, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin antropolojik çalışmalarında Alpin ırkına mensup olduğu iddia edilen Türk ulusunun yüksek kabiliyet ve medeniyet kurma özelliklerini ortaya çıkarmak için kullanılan disiplinlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu disiplin gerek hâlihazırda yaşayan insanlar üzerinde, geçmiş yıllarda Anadolu'da medeniyet kurmuş çeşitli devletlerin tarihî coğrafyasında yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen kafatasları üzerinde ve bilhassa Selçuklu mezarlarından çıkarılan kafatasları üzerinde uygulandı. Bu çalışmaları yapan bilim insanlarının başında Eugene Pittard ve Ş. A. Kansu gelmekteydi.⁵⁴

Pittard'a göre, Anadolu'dan başlayarak Hazar Denizi doğusuna ve Orta Asya'ya kadar olan bölgede yaşayan insanların morfolojik olarak en bariz vasıflarından birinin brakisefal kafatasına sahip olmalarıydı. Anadolu'nun hâlihazırdaki brakisefal insanları, Etiler'in (Hititler) yaşamış oldukları geniş sahada yaşamakta olan bugünkü torunları olarak farz edilebilirdi. Ayrıca bugün söz konusu kavimler, Türkistan'da Türkmen, İran'da Pers (veya Fars), Türkiye'de ise Türk olarak anılmaktaydı.⁵⁵ Dolayısıyla Türklerin tamamı uzun boylu brakisefallerdi. Ancak uzun boylu olmalarından dolayı dönemin bazı bilim insanları Türklerin Dinarik ırka mensup olduklarını iddia etmekteydi. 1931 yılında Uluslararası Antropoloji ve Arkeoloji Kongresi'nde bu konu hakkında konuşan Pittard, Anadolu Türkleri ile Balkan Türklerinin Avrupa ırkları arasına dâhil edilebileceğini iddia etmişti. Pittard'a göre, Avrupa nüfusu içinde nasıl antropolojik birlikler görülebiliyorsa bunu Türk nüfusu içinde de görmek mümkündü. Nitekim Avrupa nüfusunun bir kısmını oluşturan Macarlar, Bulgarlar ve eski İskitlerin Türk ırkından geldiği kabul edilebilirdi.⁵⁶

1929 yılında Şevket Aziz Kansu tarafından Tıp Fakültesi Antropoloji Laboratuvarında bir grup canlı Türk vatandaşı üzerinde antropolojik ölçüm yapıldı. Kansu'nun iddiasına göre, ilk tespitlerin sonucunda bu insanlar ortalama 1,675 mm. boya, brakisefal bir kafaya, ince-uzun (leptorin) bir buruna ve ortalama kulaklara sahipti. Ayrıca Mongoloid özellikleri yoktu ve Alpin tipinin özelliklerini taşımaktaydı.⁵⁷

1935 yılında Kültür Bakanlığı, Orta Anadolu Kültür Direktörlüklerine gönderdiği bir yazıyla bölgede görev yapan öğretmenlerin Selçuklu, Danişment ve Artukoğullarına ait eski mezarlıkları kazarak buldukları kafataslarını ve kemikleri, Antropoloji Müessesesine göndermelerini istedi. Bulunacak kafatasları ve kemikler incelenerek Türklerin brakisefal-Alpin ırkına mensup olduğunun ispat edilmesi için kullanılacaktı.⁵⁸ Nitekim 1935 yılının haziran ayında, Ankara'da Selçuklulara ait Yediler Mezarlığı'nda meydana çıkarılan Selçuklu Türklerine ait on iskelet üzerinde inceleme yapıldı. Üçünün cinsiyetinin kadın, yedisinin erkeğe ait olduğu anlaşılan iskeletler üzerinde yapılan morfolojik incelemelerle iskeletlerin kafataslarının brakisefal ve Alpin olduğu, leptorin burunlu ve orta büyüklükte oldukları görüldü. Kadın iskeletlerin boyu 1. 516; erkeklerin boyu ise 1. 607 mm. olarak ölçüldü. Bu bulgulardan yola çıkarak Selçuklu Türklerinin brakisefal kafalı, ince-uzun burunlu, orta yüzlü ve orta boylu fizikî özellikleri itibarıyla beyaz ırkın Alpin zümresine mensup oldukları iddia edildi.⁵⁹

Dönemin kimi antropologları, Anadolu'nun Mezolitik dönem prehistoryası (Kumtepe), protohistoryası (Alacahöyük) ve Eti tarihine dair yaptıkları kazılardan elde edilen bulgulardan yola çıkarak, Anadolu'nun ırk

⁵² Şevket Aziz Kansu, "İnsan ve Medeniyet Tekâmül Tarihinde Anadolu'nun Yeri", *III. Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)*, 306-307.

⁵³ Emiroğlu-Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, 57.

⁵⁴ Bkz. Zafer Toprak, "Dolikosefalden Brakisefale Türk Irkı: Şevket Aziz Kansu ve Antropolojinin Evrimi", *Toplumsal Tarih* 207 (Mart 2011), 18-29.

⁵⁵ Pittard, "Neolitik Devirde Küçük Asya İle Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler", 72.

⁵⁶ Marguerite Dallenbach, "Türklerin Antropolojik Tarihlerine Dair Vesikalar", *II. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)*, İstanbul, 377-380.

⁵⁷ Şevket Aziz Kansu, "Türklerin Antropolojisi", *I. Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932)*, Ankara, 277.

⁵⁸ "Kültür Bakanlığının Bir Yayımları", *Kurun* (04. 08. 1935), 2; ayrıca bkz. *Akşam* (04. 08. 1935), 1.

⁵⁹ Şevket Aziz Kansu, "Selçuk Türkleri Hakkında Antropolojik İlk Bir Tetkik ve Neticeleri", *II. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)*, İstanbul, 443-456.

tarihinin bir süreklilik arz ettiğini ileri sürdü. Ancak Muzaffer Süleyman Şentürk, Anadolu'da Alishar, Alacahöyük, Ahlatlıbel, Aslantepe, Tilkitepe, Truva, Babaköy ve Kusura gibi bölgelerde bulunan kafataslarını inceleyerek Anadolu'nun Bakır Çağı sakinlerinin çoğunlukla dolikosefal oldukları sonucuna vardı. Kısa süre sonra Kılıç Kökten ve Tahsin Özgüç Samsun'da Tekeköy ve Kaledoruğu Bakır Çağı tabakalarında 30 iskelet buldu. Bunlardan 16 tanesi ölçülebilir derecede sağlam durumdaydı. Yapılan ölçümlerden iskeletlerin 10 tanesinin dolikosefal, beş tanesinin mezosefal ve bir tanesinin brakisefal olduğu sonucuna varıldı. Dolayısıyla Kalkolitik ve Bakır Devri kafatasları arasında görülen hâkim unsur dolikosefaldi ve bunlar Akdeniz ırkı ve Euroafrican olmak üzere iki tipolojiye ayrılıyordu. Ancak Bakır Çağı'nda görülen üçüncü tip ise brakisefaldi ve Eti Devrine ait kafatasları genel olarak % 50 oranında brakisefaldi. Bakır Devri ile karşılaştırılınca Eti Devri'nde brakisefal unsurun arttığı görüldü.⁶⁰ Bu verilerden hareketle brakisefal Türk varlığının, Eti Devri'nden itibaren Anadolu'da hâkim olduğu iddia edildi.

Dönemin antropoloji çalışmalarıyla Anadolu'nun eski uygarlıkları, Orta Çağ Selçuklu Türkleri ile hâlihazırdaki Anadolu Türkleri arasında tarihi bir bağ ve Anadolu coğrafyasının ırk tarihinde süreklilik ortaya koymaya çalışıldığı görülmektedir. Günümüzde bilimselliğini ve geçerliliğini büyük ölçüde kaybetmiş olan bu iddiaların temelinde Avrupa bilim camiasının Türklere yönelik asılsız ve önyargılı iddialarına karşı Türklerin yüksek vasıflara sahip ve medeniyet kurucu insanlardan müteşekkil bir ırk olduğunu ispatlama çabası yatmaktaydı. Ek olarak bilimsel verilere dayalı antropolojik verilerle Anadolu'nun kadim medeniyetleri ile hâlihazır Türkü arasında kurulacak tarihî ve etnik bir bağ, Türklerin Anadolu üzerinde tarihi hakları olduğunu ispat etme amacını da taşımaktaydı.

3. 2. Büyük Türk Anketi

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde antropoloji bağlamında yapılan en önemli öjeni pratiklerinden biri Atatürk'ün izni ve bakanlıkların yardım ve desteğiyle 1937 yılında 64.000 kişi üzerinde gerçekleştirilen antropometri anketiydi. Söz konusu anket, aynı zamanda dönemin önemli tarihçilerinden Afet İnan tarafından 1939 yılında İsviçre'nin Cenevre Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde sunduğu *L'Anatolie Le Pays de la "race" Turque: Recherches sur les caracteres anthropologiques des Populations de la Turquie (Enquete sur 64.000 Individus)* (Türkiye Halklarının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu) adlı doktora tezinin temelini teşkil etti.⁶¹ Hükümet, söz anket için devlet bütçesinden önemli miktarda kaynak ayırdı ve dönemin Sıhhat, Milli Savunma ve Eğitim Bakanlarını anketle alâkadar olmakla görevlendirdi.⁶²

19 Haziran 1937 tarihinden 31 Aralık 1937 tarihine kadar süren söz konusu anket, dönemin emsalleriyle karşılaştırıldığında yapılmış en büyük antropometrik anketlerden biriydi. Anketin sistematik olarak yapılabilmesi için Türkiye 10 bölgeye ayrıldı ve bu bölgeler için 10 ayrı ekip görevlendirildi. Kendi bölgelerinde çalışacak ekiplere anket öncesi antropometri eğitimleri verilerek ölçüm aletlerinin nasıl kullanılacağı öğretildi.⁶³ Söz konusu antropometri anketinde 64.000 kişiden toplanan fişler tasnif edilmek üzere İstatistik Umum Müdürlüğüne gönderildi. Toplanan 64.000 fiş içinde yanlış ve eksik bilgi barındıranlar çıkarıldıktan sonra 59.728 kişi üzerinde kati hesaplar yapıldı. Bunların 39.465'i erkek, 20.263'ü ise kadındı.

Anketin sağladığı verilerin incelenmesinden elde edilen bilgiler ışığında Türklerin ırkî karakterleri şu şekilde özetlendi: Erkeklerde boy ortalaması 1.652 mm. iken kadınlarda bu rakam 1.522 mm. idi. Boy serisinde erkekler dünya ortalamasından biraz yukarıda; kadınlar ise ortalamanın altındaydı. İki cinsiyet arasındaki boy farkı 13 cm. olup bu fark diğer ırkların kadın-erkek boy farklarıyla kıyaslandığında yüksekti. Türkiye genelinde boy uzunlukları, her yerde aynı oranda görülmemekteydi. Kısa boylu bireyler, ağırlıklı olarak ülkenin batı kısmında daha çok bulunmaktaydı. Ancak batıdan doğuya gidildikçe boy uzunluğu artmaktaydı. Nitekim doğu bölgeleri daha uzun boylu insanların bulunduğu yerlerdi. Kafatası karinesi Türk erkeklerinde % 83,33 bulunmuştu. Deniker'e göre, Türkiye'deki erkeklerden brakisefallerin nispeti % 63,88; Topinard'a göre ise % 75,63'tü. Kadınlarda ise kafa karinesi % 83,78'di. Yine Deniker'e göre; kadınlarda % 65,52; Topinard'a göre % 77,75'di.

⁶⁰ Muzaffer Süleyman Şenyürek, "Eski Anadolu Tarihinin Kraniolojik Tetkiki", *III. Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)*, Ankara, 205-209.

⁶¹ Nebile İlbars, "Ankara İlkokul Çocuklarının Bedeni Kabiliyetleri Üzerine Araştırmalar", *Antropoloji ve Etnoloji Araştırmaları (1940-1941)*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 26, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1941, 540.

⁶² Halil Demircioğlu, "Antropoloji ve Tarih", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 6/ 1-2 (1948), 49-51.

⁶³ Afet İnan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi (Türk Irkının Vatanı Anadolu)*, Ankara:TTK Basımevi, 2019, 70-72; Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, İstanbul:Maarif Matbaası, 1940, 20-21.

Türkiye’de bu durum bölgeden bölgeye değişiklik göstermekteydi. Örneğin Orta Anadolu, % 93,16 ile brakisefal unsurların en geniş anlamda yaşadıkları yerd. Bu oran doğuda % 62,61; batıda ise % 76,69’dur. Türklerde cilt rengi genellikle beyaz olmakla beraber esmerlere az rastlanmaktaydı. Göz renkleri ağırlıklı olarak açıktı ve çoğunlukla mavi, elâ ve yeşil gözlüler görülmekteydi. Saçlar çoğunlukla kestane rengiydi ve sarı ve çok koyu renk saç tipi daha azdı. Koyu renk ten, göz ve saçlara ağırlıklı olarak doğuda rastlanmaktaydı.⁶⁴ Tüm bu bilgiler ışığında Türk ırkının ortalamadan yüksek bir boya, ekseriyetle makroskel vücuda, genellikle brakisefal bir kafaya, leptorien buruna, açık renk gözlere sahip olan ve bünyesinde Dinarik tipte fertler barındırmakla beraber genellikle homo Alpinus adı verilen beyaz ırka mensup bir millet olduğu iddia edildi.

3. 3. Kan Grubu İncelemeleri

Kan gruplarının ırk tasnifinde kullanılması, 20. yüzyılın başlarında Ludwick Hirschfeld tarafından uygulanmaya başlandı. Her ne kadar daha önce kan grupları araştırmaları, insanlar üzerinde yapılmış olsa da; 20 yüzyılın başlarına kadar kan grupları ile ırk arasında bariz bir ilişki görülmemekteydi.⁶⁵ İnsan ırklarının kan grupları bakımından son derece birbirine karışmış olması, bu durumun temel sebeplerinden biri olduğu iddia edilebilir.

L. Lates, insanın şahsi karakterinin, genel olarak dikkate alındığında bireyin ilkel ve doğal canlılığına ait olan alışkanlıklarının yanı sıra, yaşadığı çevrenin tesirinden ve tamamen sonradan kazanılan alışkanlıklardan oluştuğu iddiasındaydı. Ayrıca kanın yapısal karakteri irsi olduğu için insanın genetik özelliklerini bünyesinde taşımaktaydı.⁶⁶

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de yapılan kan grubu incelemelerinde yerli ve yabancı bütün araştırmacıların temel amacı, Türklerin genel kan formülü ve kan tipleri bakımından milletler ve etnisiteler arasında alacağı ırkî mevkii belirlemektir. Bilhassa Avrupalı uluslarla Türklerin yakınlığını ve bundan kaynaklı ırkî kökenlerini tayin etmek ve o yıllarda hipotez mahiyetinde olan kan gruplarının kaynağı meselesi hakkında bazı görüşler ileri sürmektir.⁶⁷

İlk olarak Hirschfeld, 1918 yılında Makedonya’da 500 kadar Türk’ün kanını tetkik ederek bunlarda A grubu oranını % 38 olarak tespit etti. Bundan sonra Hugo Braun ve Nurettin Onur tarafından Türkiye’de bir kan grubu incelemesi yapıldı. Braun, 2.000 kadar Türk’ün kan grubunu inceledi ve A grubu oranını % 46,65 buldu. Onur ise 3.729 Türk’ün kanını tetkik etti ve A grubu oranını % 46,66 tespit etti. Braun ve Onur tarafından toplamda 5.729 bireyin kan grubunun tetkik edilmesi Türklerde A grubunun yaygın olduğunu şekilde göstermekteydi. B grubu kan ise Hirschfeld’e göre % 18,6; Onur’a göre % 17,2; Braun’a göre % 13,6 nispetindeydi. Onur, aradaki farkın çok fazla olmadığını dikkate alarak Türkiye Türklerinde B grubu kanın son derece az olduğunu iddia etti. Onur’a göre, A grubu kan Asya’dan Avrupa’ya gittikçe artmakta, B grubu ise azalmaktaydı. Tetkiklere göre, Anadolu’da A grubu % 40, B grubu % 18,6 oranındayken Rumeli’de A grubu % 41, B grubu % 12,8 oranındaydı. Onur bu bulgulardan hareketle Türk ırkının A grubu kanı Avrupa’ya götüren kök olduğunu ileri sürdü.⁶⁸

İrk olgusunun biyolojik ve psikolojik bir birlikten müteşekkil olduğunu iddia eden Sadi Irmak ise III. Türk Tarih Kongresi’nde "*Türk Irkının Biyolojisine Dair Kan Grupları ve Parmak İzleri*" başlıklı bir bildiri sundu. Bildirisinde "Türk ırkının ilmini yapmak" amacıyla antropolojik, tarihî, sosyolojik ve biyolojik araştırmalarla ırkın biyolojik yapısına dair yapılan verimli çalışmalara kendisinin de küçük bir katkı sağlamak istediğini belirtmişti. Biyoloji alanında ırkların niteliklerinin belirlenmesi için son yıllarda en çok kan grupları üzerinde durulduğunu belirten Irmak, Güney Anadolu’da sakin Boahmatlı ve Eseli Yörük aşiretlerinin obalarında 400 kişi üzerinde kan incelemesi yaptı. Yaptığı kan incelemesi sonucunda A grubunun % 40,5, B grubunun % 6,2; AB grubunun % 2 ve 0 grubunun % 51,3 nispetinde olduğunu tespit etti. Irmak’a göre özellikle 0 ve A grubunun son derece fazla görülmesinin temel sebebi, Yörüklerin yaşam tarzlarından dolayı kanlarının daha saf kalmasından

⁶⁴ Fuat Uzman, "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri", *Belleten* 4/13 (Ocak, 1914) 43-51.

⁶⁵ Muzaffer Süleyman Şenyürek, "Kan Grupları ve Irk", *Ülkü* 15/ 90 (Ağustos 1940), 501-502.

⁶⁶ Nurettin Onur, *İnsan ve Hayvanlarda Kan Grupları*, İstanbul:Kader Basımevi, 1941, 4.

⁶⁷ Nermin Aygen, "Türklerin Antropolojik Tarihleri Bakımından Kan Grupları Hakkında", *III. Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)*, Ankara, 283.

⁶⁸ Nurettin Onur, "Kan Grupları Bakımından Türk Irkının Menşei Hakkında Bir Etüt", *II. Türk Tarih Kongresi, (20-25 Eylül 1937)*, İstanbul, 850-851.

kaynaklanmaktaydı. Ek olarak A grubunun daha çok kuzey milletlerinde görüldüğünü belirten Irmak; Araplar, Çingeneler ve Hindularda A grubunun nispeten daha az olduğunu ileri sürmekteydi.⁶⁹

III. Türk Tarih Kongresi'nde "*Türklerin Antropolojik Tarihleri Bakımından Kan Grupları Hakkında*" başlıklı bir bildiri sunan Nermin Aygen ise yapısı ve gruplandırılması bakımından kanın milletler ve etnisiteler arasında taşıdığı çehreyi tayin etmenin genetik bir mana ve kıymetinin olduğunu; ancak son yıllarda yapılan incelemelere göre, bu bakımdan yapılacak araştırmaların Türk antropolojisi açısından bir fayda vermeyeceği kanaatindeydi. Aygen'e göre, son yıllarda yapılan kan grubu incelemeleri, Anadolu Türklerinin ırkî özellikleri ve antropolojik tarihleri hakkında bir şeyler ortaya çıkartacak yeterlilikte değildi. Dolayısıyla kan grupları ve frekansları, ırk sınıflaması bakımından somut bir temel teşkil etmeyeceği için, sadece kan tipleri frekanslarından ve genel kan formülünden insan topluluklarının ve Türklerin ırkî kaynakları, münasebetleri ve antropolojik akrabalıkları hakkında bir fayda beklenmemeliydi.⁷⁰

Sonuç

İki Savaş Arası Dönem'de Türkiye'nin bir ulusal kimlik arayışı ve bunun kurgulanması için kullanılan enstrümanların başında gelen antropoloji çalışmaları, "Türk ırkı" kavramının öne çıktığı ve devletin resmi ideolojisi ile de büyük ölçüde örtüştüğü bir süreci beraberinde getirdi. Dönemin kimi aydınları homojen bir Türk ırkının yaratılması gerektiğini savunurken kimi aydınlara göre ise zaten böyle bir ırk hâlihazırda vardı. Bu dönemde Türk ırkının kuşaklar boyunca bünyesinde barındırdığı, kendisini güçlü ve dirayetli kılan özelliklerini ortaya çıkarmak için yapılan antropoloji çalışmaları, devlet tarafından da desteklendi. Dolayısıyla antropologların öne sürdüğü öjenik argümanlar minvalinde antropoloji çalışmalarına kurumsal anlamda öncülük eden Türk Antropoloji Müessesesinin bir öjeni laboratuvarı gibi hizmet verdiği iddia edilebilir. Ancak Türkiye'deki antropolojik çalışmaların sağladığı verilerin Almanya ve İtalya gibi dönemin faşist devletlerinde yürütülen ırkçı politikalarından daha farklı yorumlandığı göz önünde tutulmalıdır. Her ne kadar Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi dönemin Türkçü aydınları Almanya'daki öjenik politikaların bazılarının benzerlerini Türkiye için önerse de dönemin hükümetleri bunu benimsemedi.

Türk Antropoloji Müessesesinin çalışmaları Türkiye genelinde gerek mezarlıklardan elde edilen vücut uzuvları üzerinde gerekse canlı insanlar üzerinde yapılan kafatası ve vücut uzuvları ölçümleri, kan grupları incelemeleri ile hâlihazır Türk'ünün Anadolu'nun geçmiş yıllardaki uygarlıkları ve Türk devletlerinde yaşayan ırktaşlarıyla ortak özelliklerini bulmak, yeni bir kimlik inşa etmek ve Türk'ün sahip olduğu arî özellikleri ortaya çıkarmak için yapıldı. Dolayısıyla devrin negatif öjeni pratiklerini hayata geçiren ülkelerle kıyaslandığında Türk antropolojisi, ötekiler yaratmak gibi radikal amaçları olmayan pozitif öjeni çalışmaları üzerine yoğunlaştı. Ayrıca biyolojik ırkçılık, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ideolojik anlamda devlet politikası olmadı. Devletin amacı, kozmopolit bir nüfusa sahip imparatorluk mirası üzerine kurulan Türkiye'de, ulus devlet inşası sürecinde Türk'ü bir üst kimlik olarak ön plana çıkarmaktı. Nitekim II. Dünya Savaşı'nın ardından bir kimlik olarak insan tanımında öne çıkan ırk nosyonu popülerliğini kaybetti ve kimlik inşasında bilimsel olduğu varsayılan veriler sağlayan antropoloji çalışmaları gözden düştü.

Yazar Katkı Oranı/Author Contribution Rate (Çok yazarlı makaleler için geçerlidir)	Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. / The authors contributed equally to this study.
Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

⁶⁹ Sadi Irmak, "Türk Irkının Biyolojisine Dair Kan Grupları ve Parmak İzleri", *II. Türk Tarih Kongresi, (20-25 Eylül 1937)*, İstanbul, 842-845.

⁷⁰ Aygen, "Türklerin Antropolojik Tarihleri Bakımından Kan Grupları Hakkında", 283-284.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (DBTDA)

Araştırma ve İnceleme Eserler

"Kültür Bakanlığının Bir Yayımı", *Kurun*, 4 Ağustos 1935, 2.

"Türklük ve Medeniyet Tarihine Bir Nazar", *Milliyet*, 4 Temmuz 1932, 1, 5.

"Uruk-u Beşer", *Arkadaş* 1/ 2 20 Kanun-u Sani 1325/2 Şubat 1910, 40-41.

"Uruk-u Beşerin Taksimatı", *Mecmua-yı Ebuziya* 1/6, 30 Teşrin-î Sani 1297/ 18 Kasım 1880, 169-172.

"Bir Türk Antropoloji Tetbîk Merkezi İbdânın Lüzum ve Faidesine Dair", *Türk Antropoloji Mecmuası*, Teşrin-i Evvel 1925, 5-11.

"İtalyan Irk Nazariyesi", *Yeni Asır*, 28 Temmuz 1938, 10.

"Türk Irkı Hakkında Antropoloji Tetkikatı", *Türk Antropoloji Mecmuası* 3/ 5 (Teşrin-i Evvel 1927) 5-18.

Afet İnan. *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi (Türk Irkının Vatanı Anadolu)*. Ankara: TTK Basımevi, 2019.

Akçam, Taner. "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Milliyetçilik)* 4/53-55. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Arslan, Emre. "Türkiye'de Irkçılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Milliyetçilik)*. 4/409-420. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Aydın, Suavi. "Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Kemalizm)*.2/344-369. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Aydoğan, Ayfer-Sami, Aydoğan. *Tıp Çeviri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2013.

Aygen, Nermin. "Türklerin Antropolojik Tarihleri Bakımından Kan Grupları Hakkında". *III. Türk Tarih Kongresi* (15-20 Kasım 1943). 281-287. Ankara: 1943.

Balibar, Etienne-Wallerstein, Immanuel. *Irak Ulusu Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. çev. Nazlı Ökten İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

Campbell, C. G. "The Physical Factors in Race Survival". *A Decade of Progress in Eugenics*. Scientific Papers of the Third International Congress of Eugenics (21-23 Ağustos 1932). 283-294.

Caspari, Rachel. "From Types to Populations: A Century of Race, Physical Anthropology and the American Anthropological Association" *American Anthropologist* 105/ 1 (Mart 2003), 65-76.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (DBTDA),

Dallenbach, Marguerite. "Türklerin Antropolojik Tarihlerine Dair Vesikalar". *II. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)*. 376-383. İstanbul: 1937.

Danişment, İsmail Hami. "Büyük Türk Irkının Uğradığı İftiralar". *Cumhuriyet*. 28 Şubat 1941, 3.

Demircioğlu, Halil. "Antropoloji ve Tarih". *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi* 6/ 1-2 (1948), 49-67.

Demirer, Sibel Özbudun. "Anthropology as a Nation Building Rhetoric: The Shaping of Turkish Anthropology from 1850's to 1940's", *Dialectical Anthropology* 35/ 1 (Mart 2011), 111-129.

Demirer, Sibel Özbudun. "Anthropology as a Nation Building Rhetoric: The Shaping of Turkish Anthropology from 1850's to 1940's", *Dialectical Anthropology* 35/ 1 (Mart 2011), 111-129.

Emiroğlu, Kudret -Aydın, Suavi. *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.

Empires, Nations and Natives: Anthropology and State Making. ed. Benoit de L'Estoile vd. Kuzey Karolina: Duke University Press, 2005.

Erdentuğ, Aygen. "The Pionering Anthrologists of Turkey: Personal Profiles in Socio-Political Context", *The Turkish Association Bulletin* 22/2 (Sonbahar 1998) 13-44.

Galton, Francis. *Essays in Eugenics*. London: the Eugenics Education Society, 1909.

_____ *Inquiries into Human Faculty and Its Development*. London: Macmillan and Co, 1883.

Gobineau, Arthur. *İnsan Irklarının Eşitsizliği*. çev. Vedat Ahsen Coşar. Ankara: Dorlion Yayınları, 2022.

Güvenç, Bozkurt, *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993).

Irmak, Sadi. "Türk Irkının Biyolojisine Dair Kan Grupları ve Parmak İzleri". *II. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)*. 841-845. İstanbul: 1937.

İlbars, Nebile. "Ankara İlkokul Çocuklarının Bedeni Kabiliyetleri Üzerine Araştırmalar", *Antropoloji ve Etnoloji Araştırmaları (1940-1941)*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 26, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1941,

Kansu, Şevket Aziz. "Antropolojinin Tanımı ve Programı Hakkında", *Ülkü* 7/ 37, Mart 1936, 39-40

Kansu, Şevket Aziz. "Biyososyoloji", *Ülkü* 3/16 Haziran 1934, 262.

Kansu, Şevket Aziz. "İnsan ve Medeniyet Tekâmül Tarihinde Anadolu'nun Yeri". *III. Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)*. 306-314. Ankara: 1943.

_____ Şevket Aziz. "Selçuk Türkleri Hakkında Antropolojik İlk Bir Tetkik ve Neticeleri". *II. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)*. 440-456. İstanbul: 1937.

_____ Şevket Aziz. "Türklerin Antropolojisi". *I. Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932)*. 271-278. Ankara: 1932.

_____ Şevket Aziz. *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.

Kaya, Emine Erden – Durgun, Şenol. "İrkçiliğin Dönüşümü: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz". *Akademik Hassasiyetler* 7/ 13(2020), 79-102.

Kazancıgil, Tefik Remzi. "Türk Irkının Hıfzıssıhhası ve Milli Şuur", *Hayat* 3/75, Mayıs 1928, 19.

Kocatürk, Utkan. *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017.

Macabelli, Terenzio. "Social Anthropology in Economic Literature at The End of The 19th Century". *The American Journal of Economics and Sociology* 67/ 3 (Temmuz 2008), 481-527.

Marks, Jonathan. "The Origins of Anthropological Genetics". *Current Anthropology*, 53/ 5 April 2012, 161-172.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

Münisoğlu, Hasan. *İrk Lekesi: Türkiye'de Antropolojinin Kurulma ve Kurumsallaşma Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım DTCF Örneği*. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.

Naim, "İklimin Uruk-u Beşere Etkisi", *Servet-î Fünun* 5/ 128, 12 Ağustos 1309/24 Ağustos 1893, 375-377

Neoclaus, Mark. *Faşizm*, çev. Doğan Barış Kılınç –Natabene Kılınç. İstanbul: 2014.

Onur, Nurettin. "Kan Grupları Bakımından Türk Irkının Menşei Hakkında Bir Etüt". *II. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)*. 845-851. İstanbul: 1937.

Onur, Nurettin. *İnsan ve Hayvanlarda Kan Grupları*. İstanbul: Kader Basımevi, 1941.

Osman Şevki. "Türk Tipi". *Hayat* 3/ 74, 26 Nisan 1928, 17-18.

Palister, Habil Adem. "Almanya'da Hitlercilerin İrk Nazariyesi". *Yarım Ay* (1 Mart 1936), 26-27.

Pittard, Eugene. "Neolitik Devirde Küçük Asya İle Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler". *Belleten* 2/ 5-6 (Ocak 1938), 19-38.

- Pittard, Eugene. "Türk Irkı Hakkında", *Ülkü* 7/ 46 (Birinci Teşrin 1936), 196-200.
- Reddy, Ajitha. "The Eugenic Origins of IQ Testing: Implications for Post-Atkins Litigation". *De Paul Law Review* 57/ 3 (Bahar 2008), 667-678.
- Sadık, Mahmut. "Fennî Muhasebe: Kuru Kafa, Edip Kafası". *Servet-i Fünun* 64/ 1667 (Temmuz 1928), 170-171.
- Saleeby, C. W. *the Progress of Eugenics*. London: Cassell and Company Ltd, 1914.
- Şenyürek, Muzaffer Süleyman. "Kan Grupları ve Irk". *Ülkü* 15/ 90, Ağustos 1940, 500-502.
- Şenyürek, Muzaffer Süleyman. "Kan Grupları ve Irk". *Ülkü* 15/ 90, Ağustos 1940, 500-502.
- Toprak, Zafer. "Mekteb-î Mülkiye İlm-i Akvâm ve Antropolojiye". *Toplumsal Tarih*, 224, Ağustos, 2012, 26-39.
- _____ "Dolikossefalden Brakisefale Türk Irkı: Şevket Aziz Kansu ve Antropolojinin Evrimi". *Toplumsal Tarih* 207, Mart 2011, 18-29.
- _____ "Erken Cumhuriyet'in Bilimi: Antropoloji (Türkiye'de Antropolojinin Doğuşu)". *Toplumsal Tarih* 204, Aralık 2010, 26-33.
- _____ *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap, 2012.
- _____ Adem Havva'dan Homo-Alpinus'a: Eugène Pittard, Antropoloji ve Türk Tarih Tezi. *Toplumsal Tarih* 206 (Şubat 2011), 16-29.
- Turan, Şerafettin. *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar-Düşünürler-Kitaplar*. Ankara: TTK Basımevi, 2010.
- Turda, Marius. *Modernism and Eugenics*. London: CPI Antony Rowe Chippenham and Eastbourne, 2010.
- Uzmay, Fuat. "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumî Neticeleri". *Bellekten* 4/13, 39-51.
- Wells, Calvin. *Sosyal Antropoloji Açısından ve Dünyası*. çev. Erzen Onur. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi

Arkadaş

Cumhuriyet

Current Anthropology

Hayat

Kurun

Mecmua-yı Ebuziya

Milliyet

Toplumsal Tarih

Türk Antropoloji Mecmuası

Ülkü

Yeni Asır